

УДК 025.7/9:[005.922.52:004.932]](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2025.2(343).23-30

Леся Туровська,
наукова співробітниця
відділу комплексного бібліотечного
обслуговування НБУВ,
e-mail: nankepy@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0750-1794>

Вікторія Вовк,
молодша наукова співробітниця
відділу комплексного бібліотечного обслуговування
Інституту бібліотекознавства НБУВ,
e-mail: vovk.v0605@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3213-6028>

Еволюція технологічних методів переформатування друкованих видань у контексті збереження бібліотечних фондів

Об'єкт дослідження — бібліотечні друковані видання як складова частина національної наукової та культурної спадщини. **Предмет дослідження** — технологічні методи конвертації друкованих видань у системі збереження бібліотечних фондів. **Мета дослідження** — простежити зміни, які історично відбувалися в технології конвертації бібліотечних друкованих видань; визначити перспективи процесу переформатування паперових документів. **Актуальність дослідження.** Тема дослідження актуалізована повномасштабним російським вторгненням в Україну (2022), під час якого ворог цілеспрямовано знищує осередки вітчизняної науки та культури. Зважаючи на те, що низка вітчизняних бібліотек зазнала руйнувань і пошкоджень, політику переформатування бібліотечних друкованих видань слід вважати одним із дієвих інструментів реалізації стратегії збереження національної документальної спадщини та її захисту, насамперед від наслідків воєнних дій. **Актуальність дослідження** також зумовлена вимогами сучасних користувачів щодо отримання зручного доступу до різновидів копій друкованих документів із бібліотечного фонду. **Методологічна основа** дослідження: аналіз, синтез, історичний, термінологічний, порівняльний, узагальнювальний підходи. **Наукова новизна.** Розширення професійних уявлень щодо технологій виготовлення копій друкованих документів, визначення спектра можливостей їх використання в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування; окреслення напрямів подальшої конвертації бібліотечних друкованих видань у системі збереження бібліотечних фондів. **Висновки.** Наявність різновидів копій друкованих документів та їх залучення до повсякденного бібліотечно-інформаційного сервісу зумовлює потребу оптимізації наукового, навчального, виробничого, культурологічного, освітнього та інших суспільних процесів та є важливим чинником інноваційного національного розвитку. **Перспектива подальших досліджень.** Ґрунтовніше дослідити інформаційно-пошукові можливості оцифрування друкованих документів і визначити подальші шляхи збереження бібліотечних фондів відповідно до Стратегії захисту документальної спадщини.

Ключові слова: документальна спадщина; збереження бібліотечного фонду; конвертація; переформатування; оцифрування

Постановка проблеми. З початком повномасштабного російського вторгнення на територію України 2022 р. не залишилося жодної сфери діяльності, яку б не торкнулися проблеми воєнного періоду. Не стала винятком і бібліотечна справа. У цьому контексті вкрай важливим є питання забезпечення збереженості бібліотечних фондів, що становлять національну матеріальну й духовну цінність. У них сконцентровано документальну спадщину українського народу, що є частиною історичного та культурного надбання людства, основою економічного й духовного прогресу суспільства.

Однією з основних функцій бібліотек є збереження накопичених книжкових зібрань для нащадків. Цілком закономірно, що Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) ще 1992 р. узагальнила відомості про критичний стан збереженості й доступу до документального спадку й започаткувала програму "Пам'ять світу". Ця міжнародна ініціатива

виходить із положення, що певні книжкові пам'ятки є частиною всесвітньої культурної спадщини й перебувають поза межами часу, а отже повинні бути збережені для майбутніх поколінь і бути доступними в тій чи іншій формі для людства як колективна пам'ять світу [6].

Діяльність вітчизняних бібліотек із забезпечення зберігання фондів регулює Закон України "Про бібліотеки і бібліотечну справу", в якому, зокрема, визначено, що в основі державної політики в галузі бібліотечної справи лежить принцип створення умов для доступу до інформації й культурних цінностей, котрі бібліотеки зберігають і надають у користування всім верствам населення [11].

Більшість документів, що становлять основу бібліотечних фондів, — на паперових носіях. Їх збереження передбачає забезпечення цілісності та незмінності фізичного стану. Це можливо за умов утримання документів у книгосховищах зі спеціальним обладнанням, з дотриманням опти-

мального режиму. Однак папір, виготовлений з деревини, не призначений для тривалого зберігання, адже під час його виробництва використовують кислоти, залишки якої на папері активізують ультрафіолет, що надходить від сонячного світла й люмінесцентних ламп. Унаслідок хімічних реакцій у структурі паперу відбуваються зміни, він втрачає еластичність, стає крихким, руйнується. Погіршення якості паперу також спричиняють підвищені температура і вологість, їх різке коливання в місцях зберігання. Окрім того, багаторазове використання прискорює зношуваність паперових документів.

Вирішити питання захисту інформації й одночасно зробити її доступною для широкого кола користувачів можна завдяки збереженню інтелектуального змісту документа й організації доступу до нього через переформатування, тобто переведення паперових документів на інші (матеріальні й нематеріальні) носії, які мають триваліший термін зберігання. Заміна оригіналу на копію дає змогу зменшити експлуатаційне навантаження на першоджерело, яке треба зберегти в первісному форматі; знизити ризик механічних пошкоджень, "зачитування", запобігти передчасному зношенню та старінню, усунути можливість псування, пошкодження, вандалізму та викрадення під час книговидачі.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретична база дослідження ґрунтується на наукових працях вітчизняних бібліотекознавців, зосереджених на розв'язанні широкого кола завдань зі збереження бібліотечних друкованих документів.

Проблему копіювання та розмноження документів вивчали Л. Дубровіна [3], Г. Ковальчук [5], Л. Муха, Л. Затока [7]. Процес переформатування друкованих видань безпосередньо пов'язаний із їх перенесенням на інші (матеріальні та нематеріальні) носії, саме тому А. Слободянюк зупиняється на історії розвитку технологій копіювання та розмноження документів [15].

У наукових розвідках І. Скобець і Г. Новікової розглянуто специфіку застосування методів репрографії для збереження документних фондів [14]. О. Рибачок з'ясовує поняття "документальна спадщина" та визначає коло друкованих видань, котрі мають бути переведені в цифрову копію як пам'ятки з метою збереження та організації до них доступу [12]. О. Баркова ознайомлює з першим досвідом оцифрування раритетів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) [2]. О. Погрібна порушує проблеми збереження фондів національних бібліотек світу в умо-

вах цифровізації суспільства [8]. М. Шевченко наголошує, що під час оцифрування документів вітчизняні бібліотечні установи стикаються з проблемами нестачі комп'ютерного та програмного забезпечення, фінансів, навичок роботи персоналу із сучасними інформаційними технологіями. Ці проблеми уповільнюють темпи впровадження інформаційних технологій у діяльність бібліотек [17].

Загалом провідні бібліотекознавці висвітлюють низку проблем, на яких слід зосередити увагу: неузгодженість створення цифрових копій документів бібліотеками різних типів і видів; різні підходи до визначення пріоритетності оцифрування документів; потреба розроблення національної програми, яка дасть змогу сформувати єдині підходи до конвертації; брак усталених організаційних і теоретико-методичних засад системного оцифрування бібліотечних фондів. Бракує також і законодавчої бази, що регламентувала б процеси конвертації друкованих видань у системі збереження бібліотечного фонду в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Упродовж тривалого історичного періоду в бібліотечній практиці було розроблено різноманітні технологічні методи переформатування паперових документів для збереження їх зовнішнього вигляду та внутрішнього змісту.

Ще за часів України-Русі ченці при монастирях переписували документи від руки. Така технологія вимагала копійки праці, адже літери слід було малювати окремо одна від одної. На переписування однієї книги в середньому витрачали понад п'ять років.

У середньовічній Європі використовували метод ксилографії — отримання відбитків зображень із дерев'яних дощок. Німецький винахідник Й. Гутенберг створив друкарський верстат із "рухомими" літерами, значно спростивши технологію тиражування документів.

У XIX ст. почали використовувати копіювальний папір ("копірку"). Це прискорило процес тиражування: "копірку" можна було підкласти під аркуш паперу при написанні чи переписуванні тексту та отримати копію.

У XX ст., із початком науково-технічної революції, з'явилися оригінальні технології переформатування документів. У бібліотеках поширеними видами компактного зберігання документів стали факсимільні, репринтні, фоторепродуковані, ксерокопійовані видання та копії на плівкових носіях.

Факсимільні видання — це поліграфічні продукти вторинного походження, в яких із

максимальним ступенем подібності відтворено оригінал із дотриманням його розмірів, фактури паперу, особливостей оправи, палітурування, тексту й ілюстрацій.

Репринтні видання є повторними виданнями з друківаного оригіналу, виготовлені шляхом репрографічного відтворення (репродукування) сторінок зі збереженням тексту й оформлення, але, на відміну від факсимільних видань, без наслідування особливостей першодруку (дефектів, виправлень, помилок, а також авторських поміток, дарчих написів, екслібрисів, печаток, наклейок тощо).

Фоторепродуковані видання, тобто створені завдяки фотографічному копіюванню, вирізняються доволі високою якістю, однак потребують дорогих допоміжних матеріалів (фотопапір, плівки) та трудомісткого процесу проявлення й отримання зображень. Такі видання є нестійкими до впливу температури та вологості, тож із часом властивості отриманих копій погіршуються, вони вицвітають.

Ксерокопійовані видання вважають найпопулярнішими завдяки оперативності й простоті виготовлення за допомогою електронного копіювально-множильного пристрою. Ксерографія (інші назви електрографія, ксерокопіювання) дає змогу за короткий час зробити багато копій, однак світлове й теплове навантаження під час ксерокопіювання спричиняє деструктивні процеси, які поступово призводять до руйнації паперових документів. Під час ксерографії паперовий носій невідворотно зношується, на ньому з'являються механічні дефекти, оскільки технологія копіювання потребує щільного притискання до верхні апарату.

Донедавна вдалою альтернативою іншим методам копіювання було збереження копій документів не на паперових, а на плівкових носіях з високим рівнем стиснення інформації. Зокрема, упродовж тривалого часу в Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського відбувалося активне формування фонду документів на мікроносіях, переглядання яких передбачало наявність відтворювальної апаратури.

Мікроносії — це репрографічна копія у формі мікрофільму або мікрофіші, що містить одне або кілька мікрозображень документа на рулонній або форматній плівці, читання яких можливе тільки за допомогою оптичних приладів.

Початок цим процесам був покладений у 1970-х рр., коли до Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (назва НБУВ від 1965 до 1996 р.) за міжнародним книгообміном надходили іно-

земні дисертації, монографії та періодичні видання на мікроносіях. Від 1980 р. наукова бібліотека також одержувала мікрокопії валютних журналів, виготовлених у різних установах науково-технічної інформації.

Від моменту започаткування (1989) бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів документами на мікроносіях забезпечував спеціалізований зал обслуговування дисертаціями та документами на мікроносіях сектору обслуговування у читальних залах відділу комплексного бібліотечного обслуговування. Основними видами мікроносіїв, що надходили до залу, були мікрофільми та мікрофіші, виготовлені за двома різними технологіями.

Мікрофільм — це мініатюрні зображення документів, які зберігаються на фотографічній плівці з високою роздільною здатністю й можуть бути прочитані за допомогою спеціального пристрою. Для роботи з фондом мікрофільмів зал обслуговування дисертаціями та документами на мікроносіях був оснащений спеціальним апаратом "Мікрофот 5 ПО-1", призначеним для читання кольорових і чорно-білих мікрофільмів на перфорованій плівці шириною 16 і 35 мм (фото 1).

Фото 1. Апарат "Мікрофот 5 ПО-1"

Фонд мікрофільмів, сформований для зберігання та забезпечення доступу до раритетних документів, став невіддільною частиною загального бібліотечного фонду. Він налічує понад 200 одиниць копій вітчизняних та іноземних книг, а також періодичних видань, яких немає у фонді наукової бібліотеки.

Варто зазначити, що на практиці мікрофільмування документів не стало ефективним бібліотечним сервісом. Одна справа, коли у процесі використання переглядається невелика кількість кадрів для отримання певної довідки, і зовсім інша — тривале читання всієї книги або журналу, що є незручним і шкідливим для зору. Додамо дратівливий шум механічного апарату для читання, який супроводжує пошук читачем потрібної інформації, віддаленої на плівці на десятки й сотні кадрів. Окрім того, бібліотечний

працівник вимушений час від часу перемотувати рулони мікроплівки з метою запобігання її злипанню та перевірки якості. Зрештою, мікрофотографія не є стабільною технологією через недовговічність плівки. До того ж апаратне забезпечення для читання мікрофільмів швидко застаріває та знімається з виробництва, а мікрофільми є незвичайно чутливими до пошкоджень матеріалами, тому можуть бути втрачені внаслідок неправильного зберігання.

Іншим варіантом плівкового носія з високим рівнем стиснення інформації стали мікрофіші. **Мікрофіша** — це копія плоских оригіналів друкованого документа, виготовлена фотографічним способом у вигляді мікроформи на прозорій форматній фотоплівці (рідше на непрозорій основі) з послідовним розташуванням кадрів у кілька рядів. Термін *microfiche* походить від комбінації двох слів: *micro* — *маленький*, і *fiche* — *картка чи лист*. Це поняття точно описує мініатюрний формат, який використовують для зберігання великих обсягів інформації.

На одній мікрофіші розміром 6×12 або 7.5×12 см міститься від 30 до 130 сторінок книжкового чи журнального тексту, тобто зменшення документа відбувається приблизно до однієї двадцять п'ятої від початкового розміру.

Використання мікрофіш надає низку переваг:

— економія місця. Мініатюрний розмір мікрофіші дає змогу зберігати великі обсяги інформації в компактному форматі. Наприклад, в одній шухлядці письмового столу можна тримати бібліотеку з тисячі назв, що значну заощаджує місце на стелажах та скорочує фізичні об'єми книгосховища;

— надійне збереження. Плівковий матеріал, використаний у мікрофішах, забезпечує надійний засіб збереження документів, захищаючи їх від псування. Мікрофіші можуть зберігатися протягом тривалого періоду, якщо забезпечити їм належні умови (температурний режим, вологість, захист від світла);

— доступність. Попри невеликий розмір, зображення мікрофіші можна збільшити для зручності читання та забезпечення доступу до детальної інформації.

Водночас використання документів з фонду мікрофіш також потребує спеціального обладнання, яке створює на вбудованому екрані збільшене у 5—20 разів зображення однієї чи кількох сторінок. Процес доступу до проєкційного апарату є доволі незручним, і він також швидко застаріває. Щоправда, мікрофіші можна читати за допомогою фотозбільшувача, діапроектора чи сильної лупи.

Фонд мікрофіш НБУВ налічує понад 10 тис. одиниць — переважно мікрокопії іноземних дисертацій із різних галузей науки, іноземних часописів, відсутніх у фондах бібліотеки, монографій і продовжуваних видань. Для роботи з таким видом документів зал обслуговування дисертаціями та документами на мікроносіях був оснащений спеціальним апаратом PENTAKTA L100 (фото 2).

Фото 2. Апарат PENTAKTA L100

З метою підвищення зручності обслуговування користувачів, фонд мікрофільмів і мікрофіш НБУВ, а також їх алфавітний та систематичний каталог (довідково-пошуковий апарат) розміщено безпосередньо в залі.

На сучасному етапі науково-технічного прогресу, завдяки глобальному впровадженню цифрових технологій і комп'ютеризації, розпочалася епоха посткнижкової культури з переходом від текстової структури інформації до електронної.

На початку XXI ст. поширення набули **магнітні та оптичні носії** (CD-ROM, DVD-ROM), призначені для збереження оригінальних документів у формі їх електронних копій на компакт-дисках. Електронна книга — це запис інформації у форматі файлу. Для ознайомлення з нею файл виводиться на екран монітора. Для забезпечення візуалізації, окрім комп'ютера, потрібне додаткове обладнання (дисковод для читання компакт-диска). Лише на одному диску DVD-ROM можна розмістити чималу кількість книжкових томів, тож відтепер фонди великої бібліотеки можуть зайняти лише одну полицю.

З'явилися **пальттопи**, тобто "комп'ютерні книги на долонях" (англ. *palmtop* — *надолонник*), які за формою та вагою відповідають звичайній книзі. Вони оснащені рідкокристалічними екранами та акумуляторами, яких вистачає на кілька годин безперервної роботи. Такі книги зручно читати де завгодно, до того ж вони навіть імітують шурхіт сторінок.

Виокремимо й такий напрям у сфері мультимедійних технологій, як **"живі"**, або **інтерактивні, книги**, які дають змогу не лише прочитати

текст, а й почути голоси персонажів, "одухотворити" ілюстрації, побачити відеофрагменти та анімаційні вставки, завдяки чому їх можна вважати засобом комплексного інформаційного впливу на користувача, зіставним із радіо, кіно й телебаченням [16].

Переваги електронної книги:

— набагато компактніша за традиційну книгу та може вмістити в одному файлі інформацію, наприклад, багатотомної енциклопедії;

— не потребує паперу, що сприяє заощадженню природних ресурсів;

— на протигагу одномірному друкованому тексту електронна книга пропонує багатовимірний електронний гіпертекст, тобто таку форму організації текстового матеріалу, за якої сторінки подано не в лінійній послідовності, а як систему можливих переходів і зв'язків між ними. Слідуючи цим зв'язкам, користувач може читати текст у будь-якому порядку. Численні посилання, "вплетені в тканину" електронних текстів, забезпечують їх нелінійну структуру, що надає можливість вибору й самостійного конструювання текстового простору. На практиці реалізується зовсім інша філософія здобуття інформації, коли користувач самостійно встановлює зв'язки між різними частинами гіпертексту й за допомогою гіперпосилання створює власний текст;

— зникає потреба тривалого пошуку сторінки, цитати чи слова. В електронній версії комп'ютер робить це самостійно. Завдяки технологіям гіпертексту й пошуку за ключовими словами досить натиснути на кнопку миші, щоб знайти потрібні главу, параграф чи речення;

— комп'ютер автоматично фіксує "шлях", пройдений при читанні, й за потреби надає змогу "прокрутити" його вперед і назад.

Однак електронні книги також нестабільні за природою, легко пошкоджуються та зношуються.

Наразі найпопулярнішим способом переформатування друкованих документів є **оцифрування**, яке забезпечує віртуальне наближення користувачів до бібліотечних скарбів.

Про те, що створення цифрових електронних копій бібліотечних фондів є однією з провідних світових тенденцій, свідчить офіційне відкриття 2008 р. Європейської цифрової бібліотеки Europeana, яка надає усім охочим вільний і швидкий доступ до європейської культурної спадщини та шедеврів у єдиній багатомовній віртуальній бібліотеці [4]. Роблячи кроки в цьому напрямі, Україна приєдналася до Хартії ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини. А згідно з Постановою КМУ від 17 серпня 2011 р. № 956 український уряд за-

твердив Державну цільову національно-культурну програму створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — XXI" [9].

Оцифрування надає можливість:

— продукування численних копій друкованого документа без зниження якості та пошкодження цінного оригіналу;

— збереження копії документа в онлайн-вумо режимі;

— доступу до копії документа в будь-якій точці світу в будь-який час;

— одночасного перегляду копії документа широким колом користувачів.

У процесі відбирання документів для оцифрування зазвичай зважають на такі критерії:

— давність, а отже й цінність документа;

— загрозливий фізичний стан, коли той чи інший документ може зникнути (йдеться про розпад паперу, плісняву, вицвітання фарби, давніше проклеювання книжки силікатним клеєм, обгорання під час пожежі тощо);

— підвищений попит на документ [5].

Одним із найпопулярніших дистанційних джерел НБУВ є її наукова електронна бібліотека (НЕБ), формування якої було ініційовано ще 1998 р.

НЕБ — це повнотекстова, політематична колекція (архів) електронних інформаційних документів, створених на базі друкованих наукових видань, монографій, довідників з усіх галузей знань, енциклопедій, словників, підручників і методичних посібників за пріоритетними напрямками науки, освіти, культури, економіки, виробництва, управління з єдиною технологією щодо відбору видань та відстеження статистики їх використання [1].

Комплектування повнотекстового зібрання НЕБ здійснюють завдяки створенню електронних аналогів друкованих чи електронних видань, наданих правовласниками (авторами або видавництвами); документів, запозичених із вільнодоступних мережевих інтернет-ресурсів та оцифрованих паперових документів фонду НБУВ [13].

Водночас оцифрування документів також має певні недоліки, зокрема:

— брак загальноприйнятих стандартів;

— невіршеність проблеми авторського права;

— ризик, пов'язаний із програмними вірусами, маніпулюванням і змінами оригінальної інформації в електронному режимі;

— проблема недовговічності цифрової інформації, її ушкодження при зміні магнітних чи цифрових сигналів;

— залежність інтернету від електроживлення.

Висновки. Сучасні технологічні методи переформатування паперових документів є резуль-

татом тривалого процесу їх розвитку та вдосконалення — від копіювання вручну (переписування) до появи сучасної копіювальної техніки, а також електронних технологій, завдяки яким можна швидко, якісно й економічно тиражувати документи в потрібній кількості.

Варто зазначити, що з перебігом часу поява нового носія інформації передбачає його ретельне бібліотечне збирання, збереження та забезпечення доступності й використання. Саме тому в бібліотеках зберігаються документи на різноманітних інформаційних носіях, які є продуктами своєї доби та призначені для різних читацьких уподобань: рукописні, поліграфічні, аудіо- та відео, електронні, онлайнві, цифрові.

Актуальною світовою тенденцією є впровадження відкритого доступу до інформаційних ресурсів. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р "Про затвердження національного плану відкритої науки" окреслено шлях України до надання відкритого доступу до результатів наукових досліджень [10]. Ця тенденція породжує ряд викликів, які, зокрема стоять і перед НБУВ. Її фонд є чи не найбільшим у країні: колекції наукових,

науково-технічних та періодичних видань, кандидатських і докторських дисертацій, депонованих наукових робіт налічують понад 16 млн примірників. Документи зберігаються на різних носіях інформації: папір, мікроформи, електронні носії. Проте сама Книга не зникає, а трансформується й набуває нової форми — як свого часу перейшли з одного формату в інший документи, записані на клинописних і папірусних носіях інформації.

Оцифровані видання не тільки не витісняють паперові, а й істотно розширюють їх можливості, адже одна й та сама книга може існувати як реально, так і віртуально; бути доступною читачеві не тільки на книжкових полицях, а й в мережі, підвищуючи попит на неї.

Бібліотека не повинна повністю зануритися у віртуальний простір, а має стати місцем, де перетинаються реальний і віртуальний світи. Саме тому найрозумнішою сучасною бібліотечною моделлю стає так звана гібридна бібліотека, яка творчо поєднує традиційний та електронний складники. У перспективі — активна співпраця з вітчизняними й іноземними бібліотеками, створення хмарних сховищ для зберігання бібліотечного цифрового контенту.

Список бібліографічних посилань

1. Аксьонова Н. Д. Забезпечення вільного доступу до наукової інформації через бібліотечні веб-сайти. *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8—10 жовт. 2013 р.). Київ : НБУВ НАН України, 2013. С. 118—120.
2. Баркова О. В. Перший досвід оцифровування раритетів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2000. Вип. 5. С. 337—345.
3. Дубровіна Л. А. Рукописно-книжна спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів. *Рукописна та книжкова спадщина України* : збірник наукових праць. 2014. Вип. 18. С. 286—315.
4. Європейська цифрова бібліотека Europeana. *Europeana*. URL: <http://www.europeana.eu/en>.
5. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут української книги. Київ : НБУВ, 2004. 644 с.
6. Ковальчук Г. І., Муха Л. В. Програма ЮНЕСКО "Пам'ять світу": діяльність бібліотек, архівів, музеїв зі збереження документального надбання. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 2. С. 42—47.
7. Муха Л. В., Затока Л. П. Актуальні проблеми збереження бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 106—108.
8. Погрібна О. О. Збереження фондів провідних національних бібліотек світу в умовах цифровізації суспільства. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 164—174.
9. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — XXI" : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956. Київ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244532297>.
10. Про затвердження національного плану відкритої науки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodovidkrytoi-nauky-892-081022>.
11. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. Чинна редакція від 01.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
12. Рибачок О. М. Документальна спадщина як складова культурних цінностей і культурної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 81—91.
13. Самохіна Н. Ф. Організація повнотекстових електронних ресурсів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 13—17.

14. Скобець І., Новикова Г. Копіювання в бібліотеках як засіб поширення і зберігання інформації. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2000. Т. 6. С. 81—83.
15. Слободянюк А. О. Історія розвитку технологій копіювання та розмноження документів. *Збірник матеріалів VII Всеукраїнської наукової конференції "Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері" за підсумками науково-дослідницької роботи студентів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа"*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 84 с.
16. Туровська Л. О. Місія і візія сучасних бібліотек в епоху посткнижкової культури (від Гутенберга до Інтернету). *Бібліотечний форум України*. 2016. № 1. С. 15—20.
17. Шевченко М. О. Критерії відбору документів для оцифрування історико-культурної спадщини України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2019. Вип. 54. С. 73—81.

Lesia Turovska,

Researcher,

Department of Complex Library Service,
Vernadsky National Library of Ukraine

Viktoriia Vovk,

Junior Research Associate,

Department of Complex Library Service,
Vernadsky National Library of Ukraine

The evolution of print reformatting technology in the context of preservation library collections

The object of the study is library printed publications as a component of the national scientific and cultural heritage. **The subject of the study** is technological methods of converting printed publications in the system of preserving library funds. **The purpose of the study** is to trace the changes that have historically occurred in the technology of converting library printed publications, to determine the prospects for reformatting paper documents. **Relevance of the study.** The topic of the study is actualized by the full-scale russian invasion of Ukraine (2022), during which, in particular, centers of national science and culture are being purposefully destroyed. A number of domestic libraries are being destroyed and damaged. In view of this, the policy of reformatting library printed publications is one of the tools for implementing the strategy of preserving the national documentary heritage and protecting it, primarily, from the consequences of military actions. The relevance of the study is also due to the requirements of modern users to obtain convenient access to various copies of printed documents from the library fund. **Methodological basis of the study:** analysis, synthesis, historical, terminological, comparative, generalizing approaches. **Scientific novelty.** Expansion of professional ideas regarding technologies for making copies of printed documents, determination of the spectrum of possibilities for their use in the library and information service system; outlining directions for further conversion of library printed publications in the system for preserving library funds. **Conclusions.** The presence of various copies of printed documents and their involvement in everyday library and information service determines the optimization of scientific, educational, production, cultural, educational and other social processes and is an important factor in innovative national development. **Prospects for further research.** In the future plans, it is planned to more widely explore the information and search capabilities of digitizing printed documents and determine the ways of a further national strategy for preserving library funds.

Keywords: documentary heritage; preservation of library collections; conversion; reformatting; digitization

References

1. Aksonova N. D. (2013). Zabezpechennia vilnoho dostupu do naukovoї informatsii cherez bibliotichni veb-saity. *Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoї biblioteki do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv : materialy Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 8—10 zhovt. 2013 r.)*, pp. 118—120.
2. Barkova O. V. (2000). Pershyi dosvid otsyfruvannia rarytetiv u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 5, pp. 337—345.
3. Dubrovina L. A. (2014). Rukopysno-knyzhna spadshchyna Ukrainy v sferi natsionalnoi kultury: stvorennia tradytsiinykh ta elektronnykh resursiv. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy : zbirnyk naukovykh prats*, 18, pp. 286—315.
4. Evropeiska tsyfrova biblioteka Europeana. (2008). *Europeana*. Available at: <http://www.europeana.eu/en> (accessed: December, 6, 2024).
5. Kovalchuk H. I. (2004). *Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v biblioteknykh fondakh. Pytannia zberezhenia informatsii*. Kyiv: NBUV.
6. Kovalchuk H. I., & Mukha L. V. (2007). Prohrama YuNESKO "Pamiat svitu": diialnist bibliotek, arkhiviv, muzeiv zi zberezhenia dokumentalnoho nadbannia *Biblioteknyi visnyk*, 2, pp. 42—47.
7. Mukha L. V., & Zatoka L. P. (2021). Aktualni problemy zberezhenia biblioteknykh fondiv, shcho stanovliat kulturne nadbannia Ukrainy. *Biblioteknyi visnyk*, 4, pp. 106—108.

8. Pohribna O. O. (2021). Zberezhennia fondiv providnykh natsionalnykh bibliotek svitu v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 62, pp. 164—174.
9. *Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi natsionalno-kulturnoi prohramy stvorennia yedynoi informatsiinoi biblioteknoi systemy "Biblioteka — XXI"* : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 serpnia 2011 r. № 956. (2011). Kyiv. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244532297> (accessed: December, 6, 2024).
10. *Pro zatverdzhennia natsionalnoho planu vidkrytoi nauky* : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.10.2022 № 892-r. (2022). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022> (accessed: December, 6, 2024).
11. *Pro biblioteki i biblioteknu spravu* : Zakon Ukrainy vid 27.01.1995 № 32/95-VR. Chynna redaktsiia vid 01.01.2022 r. (1995). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: December, 6, 2024).
12. Rybachok O. M. (2017). Dokumentalna spadshchyna yak skladova kulturnykh tsinnosti i kulturnoi spadshchyny. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, pp. 81—91.
13. Samokhina N. F. (2014). Orhanizatsiia povnotekstovyykh elektronnykh resursiv u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. *Biblioteknyi visnyk*, 6, pp. 13—17.
14. Skobets I., & Novykova H. (2000). Kopiiuvannia v bibliotekakh yak zasib poshyrennia i zberihannia informatsii. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 6, pp. 81—83.
15. Slobodianiuk A. O. (2022). Istoriia rozvytku tekhnolohii kopiiuvannia ta rozmnozhennia dokumentiv. *Zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii "Informatsiini tekhnolohii i systemy v dokumentoznavchii sferi" za pidsumkamy naukovo-doslidnytskoi roboty studentiv spetsialnosti "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava"*. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, pp. 27—28.
16. Turovska L. O. (2016). Misiia i viziia suchasnykh bibliotek v epokhu postknyzhkovoi kultury (vid Hutenerba do Internetu). *Biblioteknyi forum Ukrainy*, 1, pp. 15—20.
17. Shevchenko M. O. (2019). Kryterii vidboru dokumentiv dlia otsyfruvannia istoryko-kulturnoi spadshchyny Ukrainy. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 54, pp. 73—81.

Надійшла до редакції 10 грудня 2024 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 07-027.541:316.77](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2025.2(343).30-38

Віталій Корнєєв,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри соціальних комунікацій
Навчально-наукового інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
e-mail: vmkorn@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5749-1443>
Scopus Author ID 57449036600

Тетяна Сащук,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри соціальних комунікацій
Навчально-наукового інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
e-mail: sashchuk@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0758-2045>
Scopus Author ID 58164788600

Комунікаційне середовище в умовах трансформації медіасистеми

У статті досліджено особливості функціонування комунікаційних середовищ в умовах трансформації традиційних і новітніх медіа. Розглянуто специфіку побудови та розвитку комунікаційних середовищ за умови зростання значущості регіональних медіа. Наголошено на важливості дотримання технологічних процесів виробництва інформації й стандартів діяльності соціальних медіа.

Проаналізовано виклики, які постали перед системою українських медіа внаслідок війни, й тенденції розвитку медіасистеми в цих умовах. Увагу зосереджено на кваліфікації особливостей функціонування комунікаційних середовищ локального характеру та формуванні методів їх дослідження.

Підсумовано, що дослідження комунікаційного середовища в умовах трансформації медіасистеми передбачає посилення уваги до регіональних медіа, які найінформативніше віддзеркалюють динаміку таких середовищ.

Ключові слова: трансформація медіасистеми; регіональні медіа; комунікаційне середовище

Постановка проблеми. Військова агресія РФ значною мірою впливає на обриси українського медіаландшафту, змінюється модель комуніка-

ційної взаємодії мовників з аудиторією, виникають нові медіаплатформи, часто — у сегменті соціальних медіа, динамічно оновлюється